

POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE
PSS NR 14/2018 ISSN 2084-3011
DOI: 10.14746/pss.2018.14.14

Мария Спасова
Великотърновски университет
„Св. Св. Кирил и Методий”
spasovam@mail.ru

Data przesłania tekstu do redakcji: 04.01.2017
Data przyjęcia tekstu do druku: 13.07.2017

Неизвестен архаичен превод на слово 5 от *Лествицата* на Йоан Синайски в сръбски ръкопис от XIV век

ABSTRACT: Spasova Maria, *Neizvesten arhaičen prevod na slovo 5 ot Lestvicata na Joan Sinajski v srăbski răkopis ot XIV vek* (Unknown Archaic Translation of Sermon 5 from John of Sinaya's *Scala Paradisi*, in a Serbian Manuscript from the 14th Century). "Poznańskie Studia Slawistyczne" 14, Poznań 2018. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, pp. 221–248. ISSN 2084-3011.

The subject of this research is an unknown Slavic translation of Sermon 5 John of Sinaya's *Scala Paradisi* (*Lestvica*) in a Serbian Menaion and Tridion Panagyrice, rewritten from an old Bulgarian antigraph which has preserved the archaic grammatical traits of the prototranslation. In the sermon's text, forms of asigmatic aorist and first sigmatic aorist with a preserved "s" are being registered, as well as non-contrahered forms for imperfect, forms of past active I participle formed with suffix -ѣш- from verbs with a base ending on -и-, possessive adjectives as a translation of the Greek genitive case for possession, usage of a local prepositionless, excessive prepositionless usage of ablative case, descriptive future with a preponderance of forms of хотѣти + infinitive, dual number forms, non-contrahered forms of complex (determinative) adjectives, etc. The translation of the sermon of the transcript in NHM24 includes rare lexemes that attribute it to the early translations of Cyril and Methodius. It demonstrates similarities to the Glagolitic translations of the hand-written canon of 10th–11th century.

KEYWORDS: translation; variant; edit; version; grammatical archaism; innovation

Славянският превод на *Лествицата* от Йоан Синайски има сложна текстова история и продължителна традиция в ръкописната книжнина на южните и източните славяни¹. Първоначално заглавието на

¹ Библиографията от изследванията върху *Лествицата* до 2010 г. сравнително пълно е представена в справочни статии (Прохоров, 1989, 9–17; Буланин, Творогов, 2012, 250–253). През последните няколко години бяха публикувани сериозни проучвания върху славянския превод на *Лествицата*, за които ще стане въпрос по-нататък в изследването.

статията беше „Малко са завинаги изгубените славянски текстове – много са „заблудилите се“ във времето и пространството славянски текстове”. Точно такъв е и случаят с превода на пето слово (стъпало, степенъ) от *Лествицата*, който се съдържа в сръбския ръкопис № 24 от средата на XIV в., съхраняван в Националния исторически музей в София (нататък НИМ24)².

Интересът към ръкопис НИМ24 е давнашен. До началото на XIX в. този ръкопис под № 3 е бил част от ръкописната сбирка на Охридската митрополия. През 1845 г. по време на знаменитото си пътешествие по Европейска Турция Виктор Григорович попада в Охридската митрополия на сръбския сборник № 3 и безпогрешно оценява значението му. Вероятно или не е пожелал, или не е успял да го придобие и затова откъсва от него 6 листа и ги отнася в Русия³. По-късно той лично предоставя тези 6 листа на В. Ягич, който издава по тях текста на апокрифното слово *Деяние на апостол Тома* (Jagić, 1873, 95–108). И до днес тази версия на превода е позната единствено по този препис. В края на XIX в. руският славист П. Лавров, след като проучва de visu съдържанието на ръкопис № 3 и езиковите особености на текстовете в него, пише следното: „В библиотеке Охридской митрополии в числе немногих уцелевших от древности рукописей большой интерес представляет сборник № 3 сербского письма, но списанный со старого болгарского оригинала, заслуживающий внимательного исследования как по древности языка, так и по разнообразию содержания” (Лавров, 1901a, 9). Публикува от този ръкопис текста на две съчинения: *Протоевангелието на Яков* (Лавров, 1901a, 9–36) и *Похвално слово за пророк Илия* от Климент Охридски (Лавров, 1901b, 236–280). Като доказателство за архаичност на езика на преводните и оригиналните съчинения в ръкопис № 3 П. Лавров посочва форми за асимгматичен аорист, форми за първи сигматичен аорист със запазена сигма, форми за аорист, 3 л. ед.ч. от глаголи с едносричен корен с разширение -тъ, редовна употреба на окончание -тъ за 3 л. дв.ч. от типа идѣтѣ, речѣтѣ и др. Специално внимание П. Лавров отделя на архаичните значения и употреба на падежите. Посочва и думи, които липсват

² Изказвам благодарност на Вася Велинова, която ми предостави пълно дигитално копие от НИМ24.

³ Фрагментът от тези 6 пергаментни листа днес се съхранява в сбирката на Виктор Григорович (ф. 84), № 22 (М. 1704), РГБ.

в речниците на И. Срезневски и Фр. Миклошич (Лавров, 1901a, 9–10). Привежда примери за смесване на носовките като доказателство, че ръкописът е препис от стар български оригинал, напр. *слышашъ* (Лавров, 1901a, 10).

Дълго време местонахождението на този ръкопис остава неизвестно. През 2013 г. излезе от печат *Опис на ръкописите, старопечатните, редките и ценните издания в Националния исторически музей* и в него е включено описание на Slav. № 24 (НИМ24), който всъщност е ръкопис № 3 от Охридската митрополия (Велинова, Вутова, 2013, 72–85). Неотдавна Кл. Иванова публикува статия за съдържанието на фрагмента от 6 пергаментни листа № 22 (М. 1704), ф. 84 (сбирката на Григорович), РГБ, които тя идентифицира като част от НИМ24. Като приложение към статията отново публикува текста на *Деяние на апостол Тома*. Научният интерес на славистите към сръбския минейно-триоден *Панигирик* се активира, а текстовете в него вече са обект на нови изследвания (Велинова, Вутова, 2012, 284–295; 2013, 72–85; Иванова, 2016, 3–24; Стойкова, 2016, 210–213, 219–224, 248–249; Федер, 2017, 11–23; Спасова, Димитров, 2017, 49–90; Спасова, 2017, 19–62; 2018a, 522–555; 2018b [под печат]).

Сръбският минейно-триоден панигирик НИМ24 се отличава с особения си състав. В него са включени оригинални творби на старобългарски писатели, ранни преводи (съчинения на византийски автори, анонимни и апокрифни текстове), както и 8 хомилии на Григорий Богослов в превод (версия?) от XIV в. И ако за авторските съчинения на старобългарските книжовници има литературни, културно-исторически и исторически извори (*наслови, пролози, приписки, колофони*, в които се споменават имената на книжовници, на български владетели, на църковни дейци и духовници от IX–X в.), то единственото безспорно доказателство за ранното възникване на даден преводен текст си остава наличието му в славянския ръкописен канон от X–XI в. и то със същия превод. И макар че основен критерий при решаването на въпроса за протопреводите си остава лексикалният, все по-често в изследванията се привеждат морфологични и синтактични доказателства за старинността на превода. Но дори ако се приложи строгият критерий като доказателство за архаичност към текстовете в НИМ24 – наличието им в ръкописния

Обект на изследването е славянският превод на Перѣ метавоіас ѿ покаініи ѿ климаксѣ – петото стъпало (стъпѣнь) от *Лествицата* на Йоан Синайски, поместено на л. 1162–14a2 в сръбския минейно-триоден панигирик НИМ24⁵. Целта на изследването е да се публикува текстът на слово 5 от *Лествицата* по НИМ24 в превод, който засега не се открива в нито един ръкопис. Задачите на проучването са две:

- изследване на граматическите особености като доказателство за времето, когато е извършен протопреводът: а) граматически архаизми, които не се срещат в ръкописи от XIV в. и са свидетелство за старинност на превода; б) граматически особености, присъщи за плисковско-преславските преводи; в) граматически иновации, доказващи битуването на превода в ръкописната книжовна практика;
- да се сравни преводът на слово 5 в НИМ24 с преписи, представящи основните славянски *преводи/версии/варианти* на *Лествицата*, за да се определи дали слово 5 е било екстрахирано от славянската *Лествица*, или е влизало в състава на недостигнал до нас гръцки минейно-триоден хомилиар и е било преведено с останалите съчинения.

Текстовата история на славянския превод на *Лествицата* не е предмет на настоящото изследване, но то има отношение към нея. Въпреки активните проучвания през последните години върху славянската *Лествица*, все още няма единно становище по въпросите *кога, къде, от кого и на каква азбука* е извършен протопреводът, *кога и къде* е извършена *радикалната редакция* на протопревода, какви *версии* и *варианти* има протопреводът, има ли *втори* славянски превод (ако има, *кога и къде* е осъществен) или следва да се говори за *основна редакция* на стария превод. Отговори на част от въпросите се

Три слова от Златоструй: В НИМ 24 са включени три слова от Златоструй: от пълния Златоструй – слово № 5 (то влиза в състава и на краткия Златоструй под № 38); от краткия Златоструй – № 35, № 38 (=№ 5 от пълния Златоструй) и № 69. Сравних бегло текста на тези три слова в НИМ24 с текста им в краткия Златоструй F.I.p.46 от XII в. и установих, че преводът е един и същ, но се откриват отлики на всички езикови равнища.

⁵ Слово 5 от *Лествицата* се разпространява като самостоятелно съчинение в славянската ръкописна практика и влиза в състава на различни по тип сборници (Подковyrova, Попова, 2012, 16–17).

съдържат в изследванията през последните десетилетия на Т. Мострова, Н. Василева, Т. Попова, У. Федер, Д. Кенанов и на др. слависти⁶.

Изследването на граматическите особености на текста на слово 5 в НИМ24 се извършва по заложените параметри *архаизми*,

⁶ Според Н. Василева съществуват два основни превода на *Лествицата*: преславски и търновски (Василева, 2002, 10). След изследване на славянската ръкописна традиция на *Лествицата* Т. Мострова установява съществуването на *стар преславски превод* (СП), *редактиран стар превод* (РСП) и *нов български превод* (НБП) (Мострова, 1991, 88). В последната си публикация върху *Лествицата* от 2016 г. Т. Мострова уточнява, че още през 2000 г. в друга своя публикация е уговорила, че има съображения да замени термина *превод* с термина „*основна редакция*, *граничеща с нов превод*” при *задължително сверяване с друг гръцки източник*. Според нея текстологичната история на славянската *Лествица* включва *първоначален преславски превод* (ПП), *първа основна редакция* или *редактиран преславски превод* от средата на XIV в. (РПП) и *нова основна редакция* от третата четвърт на XIV в. (Мострова, 2016, 89–93). Според Д. Кенанов най-ранната по произход *разновидност* на *стария преславски превод* на *Лествицата* се пази в БАН-34 (Кенанов, Гавазова, 2013, 202–203). В монографичното си изследване върху *Лествицата* на Йоан Синайски в славянската книжнина Т. Попова пише, че „първият превод на *Лествицата* е изпълнен в Преслав, ако не от Йоан Екзарх, то от неговите ученици” (Попова, 2011, 349). Тя установява съществуването на *търновски*, *сръбски* и *атонски* превод, които имат свои редакции и версии. Според нея има и киевски превод на *Лествицата* (Попова, 2011, 284–286). Тя анализира и отрича хипотезата на П. Владимиров от 1899 г. за възможен глаголически протограф на *Лествицата* в Рум198 (Попова, 2013, 32–36), но игнорира изследванията на У. Федер, който въз основа на лингвистично-текстологични факти поддържа тезата за глаголически протопревод на *Лествицата*. В рецензията си за монографията на Т. Попова У. Федер обосновава мнението си, че трите превода – преславски, търновски и сръбски (според нейната класификация) всъщност е *версия а*, а атонският превод (по Т. Попова) е *версия б* от глаголически протопревод. Счита, че след реконструиране на *версиите а* и *б* трябва да се реконструира общият източник. Подчертава приносните моменти в изследването на Т. Попова (Veder, 2012a, 401–404). Проучванията на У. Федер върху славянската *Лествица* методологически са нови (Федер, 2012, 98–109; Veder, 2012a, 401–404; Veder, 2012b, 639–648; Veder, 2012c, 141–158; Федер, 2013, 283–294; Veder, 2015, 351–36). В публикация от 2012 г. той изказва становището си, че славянският превод на *Лествицата* е възникнал през IX в. и е представен в три версии: *а*, *б* и *с*, като и трите версии запазват изконните западнославянски черти на протопревода (Федер, 2012, 99). Развива тезата си за плоската традиция на текстовете (Федер, 2012, 107–108). В последните си две публикации, свързани със славянската *Лествица*, той доуточнява, че *преславският превод*, считан за първоначален, всъщност е *версия а*, „по-скоро производна от протопревода с похвати на лексико-синтактично поправяне (...), съкращаване (...) и сверка с гръцки препис” (Федер, 2013, 283). Глаголическата *версия б* е „произведена от протопревода с похвати на лексико-синтактично поправяне и сверка с гръцки препис, значително по-качествени от *а*” (Федер, 2013, 283).

преславизми и иновации чрез сравнение с текста на слово 5 в шест славянски ръкописа на *Лествица*. Подборът на шестте ръкописа като представители на *преводи*, *редакции* и *версии*, е според последната публикация на Т. Мострова⁷. След обнародването на текста на слово 5 по НИМ24 може би ще се открият и други преписи от този превод.

1. Граматически архаизми като доказателство за старинност на превода

Най-безспорното свидетелство за ранен славянски превод са формите за редките типове асигматичен аорист и първи сигматичен аорист с удължена коренна гласна (със запазена сигма и със сигма,

⁷Славянски ръкописи, представителни за групите по класификацията на Т. Мострова (вж. по-горе бел. 6), с които се сравнява текстът на слово 5 в НИМ24:

ПП – *Първоначален преславски превод*:

Рум198: Рум. № 198, ф. 256, XII в., РГБ, руски препис (цитираните примери са препечатани от публикацията на Подковырова, Попова, 2012, 33–62);

Тр10: ТСЛ № 10, РГБ руски препис от 1334 г. По дигитални кадри от сайта <http://www.stsl.ru/>

РПП – *Първа основна редакция* от средата на XIV в, или *редактиран преславски превод*:

РМ 3/11: РМ 3/11, среднобългарски препис от 1364 г., Библиотека на Националния музей „Рилски манастир“ (нататък НМРМ). Дигитални кадри от ръкопис РМ3/11 ми бяха предоставени за научна работа от Дигиталния архив „Българска ръкописна книга при Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“ (нататък ДА БРК). Изказвам благодарност на братството на Рилската Света обител за възможността да работя с книжовното богатство, пазено в манастирската библиотека, както и на ДА БРК като източник на електронните копия на ръкописите.

НАР – *Нова основна атонска редакция* от третата четвърт на XIV век.

МДА152: МДА № 152, РГБ, ф. 173.1 (Киприановия среднобългарски препис на Лествицата от 1387 г.). Работа по изданието на преписа (*Лѣствица*, 2011 слово Ѣ: *лѣи—лѣи*)

РМ 3/10: РМ 3/10, среднобългарски препис, 80-те години на XIV в., Библиотека на НМРМ. Работа по дигитални кадри, предоставени ми от ДА БРК.

РГАДА1494: РГАДА1 № 494, сбирка на Мазурин, ф. 196, XV–XVI в., среднобългарски препис (Каталог, 2000, 119–122, № 28. Работа по дигитални кадри на Лествицата от сайта <http://rgada.info/kueh/index.php?T1=&Sk=30&B1=%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D1>

Гръцкият текст се дава по PG 88 и по Trevisan, 1941.

Поради ограничения обем на статията няма да се посочва листът, на който се намира даденият пример.

променена в χ), които дори за глаголическите ръкописи са рядкост. В изследвания на граматическите архаизми в ранните старобългарски текстове неизменно се отделя внимание на непродуктивните типове аорист (Марти, 1984, 20–21; Славова, 2015, 134–135; 2017, 9–11; Крысько, Молюков, 2017, 366; Спасова, Димитров, 2017, 65–58; Спасова, 2017, 30–31).

Една форма за асигматичен аорист:

- G: ὅτι ἀπολώλαμεν, ὅτι ἀπεγνώκαμεν, ὅτι ἐξελίπομεν σφόδρα;
 НИМ24: іако погыѣвохѡ (!) нечаѣмѣ іако изнемогѡ зѣло;
 Рум198: іако погыѣвохѡмъ іако ѡчаахѡмъ сѧ іако ицеѣзохѡмъ зѣло;
 Тр10: іако погыѣвохѡмъ іако ѡчаахѡмъ сѧ іако ицеѣзохѡмъ зѣло;
 РМЗ/11: іако погыѣвохѡ. іако ѡчаахѡ. іако ицеѣзохѡ сѣло;
 МДА152: іако погыѣвохѡмъ. іако ѡчаахѡм сѧ. іако изнеѣзохѡм сѣло;
 РМЗ/10: іако погыѣвохѡ. іако ѡчаахѡ сѧ. іако ицеѣзохѡмъ зѣло;
 РГАДА1494: іако погыѣвохѡмъ. іако ѡчаахѡм сѧ. іако изнеѣзохѡмъ сѣло.

В НИМ24 се изолира формата $\text{изнемогѡ}^{\text{ѡ}}$ (=изнемогѡмъ) от изнемоуши за 1 л. *мн.ч.*, асигматичен аорист като превод на ἐξελίπομεν . В останалите шест преписа ἐξελίπομεν е предадена с формата ицеѣзохѡмъ за втори сигматичен аорист. Предходната гръцка форма за перфект 1 л. *мн.ч.* ἀπεγνώκαμεν от ἀπογινώσκειν в НИМ24 е предадена със „странната“ форма нечаѣмѣ *вм.* с нечаахѡмъ за първи сигматичен аорист със сигма, променена в χ . Глаголът нечаѣти ‘отчайвам се’ се регистрира в тълкуванието на Теодорит Кирски към Пс 76:4: и $\text{одържаштата ма зѣла помышлѣта}$. нечаахъ избѣгитиѧ и хъ (Погорелов, 1910, 159), както и в *Лествицата* по преписа Тр185, XII–XIII в. (СРЯ, 1986, 347–348); нечаѣти сѧ се среща в *Сирах* 27:23 в *ГенБ* от 1499 г. (СРЯ, 1986, 348). Формата нечаѣмѣ за 1 л. *мн.ч.* *мин.св.вр.* най-вероятно е преписваческа грешка, получена на два етапа: изпускане на χ от нечаахѡмъ и следващо прегласяне на -о- след -ѧ- до ю, съчетано с контракция.

Две форми за първи сигматичен аорист с удължена коренна гласна със запазена сигма от глаголи с основа на п/б, т/д, *с/з*; м, н. Първата форма е за 1 л. *ед.ч.*:

- G: Ἐγὼ δὲ αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα ἐνήνοχα, καὶ τοῖς πατράσι συνέταφα ὡς ἄξιον
 НИМ24: азъ же и зѧѣ принесѣ и въ ѡцѣнѣ погрѣбѡ, іако дѡтѡнна.

- Рум198: азъ же того и сѣмо принесоухъ· и съ ѿци погревоухъ· акты
достоньна·
- Тр10: азъ же того и сѣмо принесоухъ· и съ ѿци по|гревоухъ· акты
достоньна
- РМЗ/11: азъ же того іако дѣина ѡ зде принесоухъ, ѡ съ ѿцы погревѣ·
- МДА152: азъ же того ѡ само принесоухъ· ѡ съ ѿцы погревѣ іако достонна·
- РМЗ/10: азъ же того ѡ само принесоухъ· ѡ съ ѿцы погревоухъ іако дѣина·
- РГАДА1494: азъ же то ѡ сѣмо принесѣ. ѡ съ ѿцы погревѣ іако дѣина.

Формата *принесъ* (=принѣсъ) превежда гр. форма за перфект за 1 л. ед.ч. ἐνήνοχα (от φέρω). Във всички останали преписи формата е *принесоухъ* за втори сигматичен аорист.

Втората форма за първи сигматичен аорист със запазена сигма е за 3 л. мн.ч.:

- G: πρὸς Κύριον μετενηνόχασιν ἔρωτα
- НИМ24: къ ꙗкоу принѣсе раꙋение.
- Рум198: къ ꙗкоу принесоша похотъ
- Тр10: къ ꙗкоу принесоша похотъ·
- РМЗ/11: къ ꙗкоу прѣтворихъ похотъ,
- МДА152: къ ꙗкоу прѣтвориши желаніе.
- РМЗ/10: къ ꙗкоу прѣтвориши желаніе.
- РГАДА1494: къ ꙗкоу прѣтвориши желаніе.

Формата *принѣсе* (=принѣсѣ) 3 л. мн.ч. за първи сигматичен аорист със запазена сигма превежда гр. μετενηνόχασιν срещу формите за втори сигматичен аорист *принесоша* в Рум198 и Тр10 и *прѣтвориша* в МДА152, РМЗ/10 и РГАДА1494. В РМЗ/11 се съдържа формата *прѣтворихъ* за 3 л. мн.ч., аорист, с новото окончание -хъ вм. -ша, характерно за съвременния български език. Тази иновационна аористна форма се среща още в *Болонския псалтир*, в *Народното житие на Иван Рилски* и в *Троянската повест* (Харалампиев, 2001, 141).

Неконтрахираните форми за имперфект, без да са категоричен показател за старинност на превода (срещат се и в текстове от XIII–XIV в.), са 13 от общо 48: 11 са образувани от глаголи с инфинитивна основа на -а (вържааху, въсклицааху, глѣааху, ждааху, кричааху,

моуѣаахоу сѣ, омакаахоу, повѣдааше, прѣстаахоу, скръжетаахоу, тръзаахоу) и 2 — от глаголи с основа на -и (осоуѣаахоу, прошаахоу).

В старобългарските паметници се среща характерна конструкция от форма за сегашно деятелно причастие от хотѣти (хотѣи) + инфинитив за означаване на бъдещи действия, обикновено бъдеще в миналото: хотѣи къ боу пакы сѣе примирити; не хоте си оскрѣбити дшоу николижѣ; не хотеца въдати. Най-често изпълняват служба на съкратени подчинени определителни изречения (Давидов, 1991, 306). В текста се съдържа и една рядка конструкция за бъдещо действие при отрицание от форма сег. деят. прич. от имѣти + инфинитив: нѣчьсже рѣци илѣ въцати. илѣ имѣти сѣ имоуѣе.

Както пише А. Минчева, „няма съмнение, че употребата на синтетични форми за 1 л. мн.ч. на повелителното наклонение трябва да бъде отнесена към най-ранното състояние на старобългарската глаголна система” (Минчева, 1988, 140). В изследвания текст има 5 употреби на синтетични императивни форми за 1 л. мн.ч.: вънѣмѣмъ (1), борѣмъ сѣ (1) и тыцѣмъ (3).

Падежната система в текста на *Словото* се характеризира както с архаични, така и с по-нови значения и употреби на падежите.

Приглаголният родителен се употребява за означаване на предмета на отделяне и отстраняване в пространството (ѡметание нечааниа, ѡпашіимъ добрыѣ дѣлїи, ѡпашіимъ дховна вѣтѣва Ѹгодна, Ѹзь разѣрѣши сѣ). Срещат се и употреби на родителен с функция на допълнение след глагола доити ‘стигна до някого’ (доидѣ авиѣ покаюѣи сѣ). Редовна е употребата на родителен при отрицание, която постепенно отпада при развитието на книжовния старобългарски език (ни єдино҃го же сѣвѣ покоа даюѣе, и влажї азъ павѣ не пашї. и сѣе не плачуѣи). Формите за родителен партитивен без предлог (въкоушениѣ оѡѡца, тѣмѣи испльнѣна, тѣца нечааниа) се употребяват наред с формите за партитивен родителен с предлог отъ (ѡ хлѣба въкоушаюѣе, єдинѣ ѡ нї, никтоже ѡ плачуѣих сѣ, мало ѡ воды въкоушаюѣе, єдинѣ ѡ ни).

В текста се регистрират архаични форми, свързани с категорията одушевеност, т.е. винителни в.м. родително-винителни форми при имена за лица с функция на пряко допълнение: влажї азъ пашїе (=падъшѣмъ); пострадаюѣи (=постраждѣшѣмъ) зрѣти и сѣлаюѣи сѣ (=сѣлацѣшѣмъ сѣ); просѣкти сѣдѣиѣ (=сѣдѣшѣмъ); вънити прѣ гдѣ. Преобладаващи

в текста обаче са родително-винителните форми: илѣ брата ѹдиногѣ зѣлѣ, зѣло тышна дѣлатѣла; зоритѣ бра не хотѣша вѣдати и др.

В текста на *Словото* се среща и творителен предикативен. Според Т. Славова това е особеност на преславските преводи (Славова, 2003, 320), но според А. Минчева „в преписите на Кирило-Методиевите преводи употребата му следва да се приеме за архаизъм“ (Минчева, 1988, 141): *зѣтрѣмь ѿгрызѣнь пѣсь; обѣщѣемь и ѿмьмь ѿжасныи етерѣи многую печѣлѣиу бывше и др.*

Употребата на местен безпредложен е несъмнен архаизъм и е рядкост дори за глаголическите ръкописи. В текста на слово 5 се регистрира един безспорен пример за местен безпредложен: *да не прикоснѣ се рѣнѣныѣ*. Вторият пример е *нрѣзлѣучѣнѣ съудиши рѣкѣтѣти* (τῷ ἀδεκάστῳ βῆματι παρίστασθαι), но той не може категорично да се определи като местен безпредложен⁸. Има вероятност да е калка от гръцки, но дателната форма τῷ ἀδεκάστῳ е преведена с форма за местен падеж, а не с дателна, както е в РМЗ/10, МДА152, РГАДА1494⁹. На това основание съм посклонна да считам примера за местен безпредложен.

От несклоняемите прилагателни се регистрира само прилагателното **свободъ**: **свободъ** **вы**. С адвербиална функция са употребени **здоровъ** и **тавто**, което е обичайна употреба.

Миналите деятелни причастия, образувани със суфиксите **-ъш-/-въш-** от глаголи от IV спр. с основа на **-и-**, са важен показател за характеристиката на преводите. По-архаичният тип са причастията, образувани със суфикс **-ъш-** и по този параметър преводът на слово 5 в НИМ 24 показва несъмнена архаичност: от общо 14 причастия от глаголи с основа на **-и-** 12 са образувани със суфикс **-ъш-**: **испрошѣ**, **испоуѣшѣ**, **осоуѣшѣ**, **погоуѣшѣ**, **поклонѣшѣ**, **приближѣшѣ**, **прильпшѣ**, **прѣскоучѣшѣ**, **сѣгнѣшѣ**, **сѣтворѣшѣ** се, **сѣхранѣшѣ**, **Ѹгашѣшѣ**. Причастията, образувани със суфикса **-въш-**, се считат за особеност на преславските текстове и в слово 5 те са само 2: **погоуѣвъшѣ** и **погоуѣвъшѣ**.

⁸В *Сунр* (4) и *Син* (1) прѣдъстати ‘изправля се *пред, до, срещу* някого или нещо’ се употребява винаги с предлог (СтБР, 2009, 486). Същият пример в Рум198 – прѣдъ правилинь сѹдѣнь стати; в Тр10 – прѣдъ праведнигымъ сѹдѣнь стати; в РМ3/11 – прѣдъ праведнымъ сѹдѣнь стати.

⁹Преводът в РМЗ/10, МДА152, РГАДА1494 е с безпредложен дателен – неосмысленно суждение.

Категорията двойствено число може да е показател за старинен превод само ако е налице в случаите, когато има условия за употребата на дуалис. В текста на слово 5 двойствено число е в редовна употреба преди всичко за означаване на природни двойки: τὸ πρόσωπον τοῖς γόνασι καλύπτοντας лице КОЛІАНОМА крыюще; τοὺς ἑμοὺς ταπεινοὺς πόδας κατέβρεξε: МОЇ НИЦІИ НОЗѢ ОМОУ; οὐδὲ πτερὸν καθαρότητος εἰσελθεῖν πρὸς Κύριον нѣ КРИЛОУ чистотѣ вѣннѣти къ Г҃У; τῶν εὐτελῶν καὶ ῥυπαρῶν μου ποδῶν ἀναστῆναι вѣстатѣ ѡ НИЦЮУ и СКЕРНЮУ ми НОГОУ; δῆσατε χεῖρας καὶ πόδας свѣзаше ЮМѢ НОЗѢ и РОУЦѢ; ἐπιλαμβάνεται τὸν τῶν ποδῶν λούει ἰκανῶς τούτοις τοῖς δάκρυσιν ЮТ сѣ ЗА НОЗѢ ЮГО. ОМѢЮ и СЛѢЗАМИ ДОВОЛНО; πάντες δὲ ἐκάθηντο αἰεὶ ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ὁρῶντες τὸν θάνατον всѣ же СѢДѢЮУ РѢ ОУНИМА СВОИМА зрюще сѣмрти. Среща се обаче и двойствено число за означаване на две лица, вършители или обект на действието: Εἶδον δύο [...] πρὸς Κύριον βαδίζοντας видѣх вѡ (Μοϋσεϋ и Ἰωβ, бел. моя, М.С.) къ Г҃У ИДОУЩА; καὶ ὁ μὲν τούτων γηραιὸς ἦν καὶ προύχων ἐν πόνοις и ѡвѣ ѢУ старѣи въ болѣзнихѣ. Само в един случай при наличие на условие за двойствено число употребата му е пренебрегната: НОГѢ въ КЛАДѢ ЗАВИТѢ страждоуши (τοὺς πόδας ἐν τῷ τῶν πασχόντων κατασφαιλισθῆναι ξύλω)¹⁰.

2. Граматически преславизми

От 30 случая на употреба на бъдеще време в 22 случая то е изразено чрез форми за сегашно време на глаголи от свършен вид. Описателните форми за бъдеще време са 8 на брой: 5 от тях са образувани с форми за *сег.вр.* от ХОТѢТИ + инфинитив, а 3 – с форми за *сег.вр.* от ИМѢТИ + инфинитив. Според А. Минчева формите на ИМѢТИ с инфинитив за изразяване на бъдещи действия в преславските текстове е „съзнателно провеждана преводаческа и книжовна норма” (Минчева, 1988, 140). Всъщност всички описателни футурни форми с ИМѢТИ и инфинитив са отрицателни и се срещат както в ранни, така и в късни текстове.

Наред с нормативните форми за перфект в текста се регистрира един случай с изпусната форма за *сег.вр.* на ВЪТИ, което се счита за преславска особеност: ДНѢ въ НѢЖЕ сѣ НЕ ПЛАКАЛѢ.

¹⁰ В останалите преписи фромата е за дуалис – НОЗѢ.

Употребата на показателни местоимения в постпозиция с детерминираща (определителна) функция се счита за характерна преславска особеност. В текста се регистрират 4 задпоставни употреби на показателни местоимения с членоподобна функция: *ѣства сѣго* (τῆς φύσεως), *мѣста то҃го* (τοῦ τόπου), *мѣста тѣ* (τοῦ χώρου), *свѣта сѣго* (τοῦ φωτός).

Редовно се използват пълните форми на възвратно-притежателното и на притежателните местоимения, но има две употреби на кратки дателни местоименни форми *си* (от *сѣбѣ*) и *ми* (от *мѣнѣ*) с притежателна функция, което е характерно за преславските текстове: *не соудѡмъ правѣнымъ сѣ моу҃чи насъ*; *ѡ ницоу и скврненоу ми ногоу҃*.

3. Граматически иновации

В текста на слово 5 по НИМ24 се съдържат и граматически иновации, които са свидетелство, че антиграфът му е бил тиражиран в българска езикова среда.

Смесване на носови гласни: *прѣстоюще* (= *прѣстоѡще* вм. *прѣстоѡще*); *дѣшоу* (= *доушж* вм. *доушѡ*); *своѣю дѣшоу* (= *доушж* вм. *доушѡ*); *ногоу неподвижнѣ соуцоу* (= *сѡцѡж* вм. *сѡцѡѡ*).

В свои публикации от последните години У. Федер застъпва становището, че смесването на носовките не е диалектно среднобългарско явление, защото се среща още в глаголическите паметници, и това доказва, че е породено от сходството на двете букви *ѡ* и *ѡ*. Той счита, че това е признак на плоската традиция във всички ареали на Православното славянство (Федер, 2012, 106)¹¹.

¹¹ Смесването на носовките е българско диалектно явление, което и днес е живо в някои български говори (Стойков, 1993, 204–205; Младенов, 1993, 325–326; 2008, 78). Вероятно то е възникнало рано в говоримия език, но старобългарската книжовна норма строго го филтрира и затова са редки примерите в ръкописния канон от X–XI в. Явлението навлиза широко в ръкописите от XII–XIII в. и това е обяснимо: византийската политическа хегемония прекъсва развитие на българския книжовен език и култура за век и половина. Разговорните тенденции и диалектните явления при липсата на книжовна норма и официална културна политика се засилват и стават неконтролируеми. Едва с реформата на Патриарх Евтимий се създава новата книжовна норма, но правописните правила, свързани с употребата на *ж* и *ѡ*, „са твърде показателни и говорят за това,

В текста на слово 5 в НИМ24 се съдържа една морфосинтактична иновация: *да*-конструкция на разложен инфинитив, която липсва в останалите преписи на слово 5 от *Лествицата*, с които се сравнява. Това е среднобългарска граматическа особеност (въпреки че отделни примери има още в класическия старобългарски ръкописен канон), която от тенденция в говоримия език се превръща в езикова норма в съвременния български книжовен език. Инфинитивът отпада и се заменя от *да*-конструкция. Не може да се изключи и вероятността този пример да е дело на преписвача Теодор, защото в сръбския език инфинитивът се пази, но често, особено в източните говори, може да бъде заместван от *да*-конструкция (Дункова, Лашкова, Михалик, Ангелова, 1994, 101, 107, 117–118).

G: ἔνιοι μὲν μικρὸν τοῦ ὕδατος ἀπογευόμενοι ἐπαύοντο, ὅσον μόνον μὴ ἐκ δίψης ἀποθνήσκειν

НИМ24: етеры же мало ѿ воды въкоушаюѿе. прѣстаахѿ. елико жежею да не ѡмрѣти

Рум198: [.....] елико же тѣуѣю не ѿ жажа ѡмрѣти

Тр10: [.....] елико же тѣуѣю не ѿ жажа ѡмрѣти

РМ3/11: нѣцѣи же, мало воды въкѡшаѡще прѣстаахѡ, елико тѣуѣю не ѿ жажѡ ѡмрѣти

МДА152: нѣцѣи же, мало воды въкѡшаѡще, прѣстаахѡ, елико тѣкмо ѡтнѡ не ѡмрѣти

РМ3/10: нѣцѣи же, мало воды въкѡшаѡще прѣстаахѡ. елико тѣкмо ѿ жажѡ не ѡмрѣти

РГАДА1494: нѣцѣи же мало воды въкоушаѡще прѣстаахѡ елико тѣкмо ѿ жажѡ не ѡмрѣти

Наличието на *да*-конструкция вместо инфинитив е свидетелство, че антиграфът на НИМ24 е битувал в славянската ръкописна практика.

В старобългарския класически корпус от текстове суперлативите се изразяват или описателно, или с компаративна адвербиална

че правописът се е съобразявал в определена степен с живи фонетични явления” (Харалампиев, 1990, 32).

форма, подсилена с частица **наи-**. Има един случай в Супрасълския сборник на неадвербиална употреба на превъзходна степен: към синтетична форма за сравнителна степен на прилагателно име в препозиция е прибавена частицата **наи-**, което придава на прилагателното **наитрѣкъши** значение на превъзходна степен. Т. Славова открива в текста на *Шестоднева* в превод на Йоан Екзарх (в най-ранния сръбски препис от 1263 г. и в по-късните руски преписи) осем примера за чисти суперлативи и елативи с формант **наи-**, прибавян към прилагателни имена (Славова, 2016, 61). Подобни форми (**наилѣпшаа**, **наилѣпѣша**) И. Харалампиев открива в Троянската повест и според него „очевидно продължително време старите синтетични и новите аналитични средства за степенуване са съжителствали в рамките на една и съща форма” (Харалампиев, 2001, 107). В текста на слово 5 по НИМ24 се регистрира един случай на суперлатив в адвербиална употреба, образуван от компаративна форма, подсилена с частица **наи-**: **вѣнѣмѣ всѣи наиболѣ же падъшии**. Този факт кореспондира с мнението на някои слависти, че преводът на *Лествицата* е дело на Йоан Екзарх.

Въпреки че по същество изследването не е текстологично, заслужава си да се отбележат няколко текстологични особености, важни за атрибутирането на превода.

Насловът на слово 5 в НИМ24 **ѿѡѡ ѿгоумена горѣ сѣнаискыѣ словѣ о покааніи ѿ климаксѣ** се отличава от наслова му в *Лествицата* по всички славянски преводи, версии на преводи и редакции. Гърцизмът **климаксѣ** (**κλίμαξ**) се регистрира единствено в речника на Миклошич с една употреба в житието на св. Симеон от Стефан Първовенчани (Miklosich, 1862–1865, 289).

Финалът на слово 5 в *Лествицата* включва тристишието **Πέμπτον βαθμόν ἀνῆλθες ὁ μετανοήσας, | τὰς γὰρ πέντε αἰσθήσεις ἐκάθηρας δι’ αὐτῆς, | καὶ τὴν ἀκούσιον τιμωρίαν καὶ κόλασιν δι’ αὐτῆς αὐτοπροαιρέτου ἐκφυγών**, което в НИМ24 липсва. Според устно сведение на У. Федер има славянски преписи на *Лествицата* без тристишието в края на слово 5, но на мен не са ми известни. Този факт може би подкрепя допускането, че слово 5 в НИМ24 е влизало в състава на гръцки минейно-триоден хомилиар като самостоятелно съчинение.

Едно изолирано текстологично четене в НИМ24 е свидетелство, че преводачът на слово 5 е владеел отлично гръцки език и е притежавал

висока филологическа култура. Когато дадена гръцка дума, преведена с буквалното ѝ славянско съответствие, затъмнява смисъла или води до стилистическа грешка, той прибегва до свободен превод, като я предава с друга подходяща дума. В гръцки език *μετάνοιά*, ѝ е от *ж.р.*, а славянското ѝ съответствие *покаяние* е от *ср.р.* В израза *μετάνοιά ἐστὶ θυγάτηρ ἐλπίδος* съгласуването по род и число е спазено: и *μετάνοιά*, и *θυγάτηρ* са от *ж.р. ед.ч.* Във всички славянски преводи и версии на слово 5 в *Лествицата* *θυγάτηρ* е преведено буквално с *дъщи*, при което се оказва, че ‘покаянието е дъщеря’. В НИМ24 еквивалент на *θυγάτηρ* е *сынъ*, което стилистически съответства на *покаяние*, т.е. преводът в НИМ24 е свободен, но в същото време е смислово и стилистично точен, адаптиран към спецификата на славянския език.

G:	Μετάνοιά ἐστὶ θυγάτηρ ἐλπίδος καὶ ἄρνησις ἀνελλιπίας
НИМ24:	покааніи-ѣ сынъ ѿпованиа. и ѿметаниіе нечааніи
Рум198:	покаяніе юсть дъщи нѣжи' и ѿметаниіе безнадежю
Тр10:	покаянѣ юсть дъщи надежи' и ѿмѣтанѣ безнадежю'
РМ3/11:	покааніе ѣ, дъщи надежи', и ѿмѣтаніе безнадежю'
МДА152:	покааніе ѣ, дъщи надежди. и ѿврѣженіе безнадеждію.
РМ3/10:	покааніе ѣ, дъщи надежи' и ѿврѣженіе безнадеждиоу'
РГАДА1494:	Покааніе ѣ дъщи надежди' и ѿврѣженіе надеждіѡ'

В славистиката е утвърдено становището, че свободният превод е характерен за кирило-методиевските преводи, т.е. примерът е в подкрепа на тезата, че преводът е архаичен.

В текста на слово 5 в НИМ24 има няколко пропуска. На този етап без лингвистично-текстологичен анализ не може да се даде отговор на въпроса дали те се дължат на пропуски на сръбския преписвач, дали са пропуски в антиграфа на НИМ24 или в протопревода на *Словото*. Много вероятно е обаче пропуските да са били в гръцкия ръкопис, от който е извършен протопреводът, запазен в НИМ24.

Лексиката на текста на слово 5 по НИМ24 показва близост със старобългарските ръкописи от X–XI в. Изследването ѝ като част 2. от цялостното проучване слово 5 от *Лествицата* по НИМ24 е под печат в Преславска книжовна школа, т. 18.

Въз основа на резултатите от анализа на граматическите архаизми, преславизми и иновации в превода на слово 5 по НИМ24 може да

се направи извод, че този превод е самостоятелен и напълно неизвестен, извършен вероятно едновременно с текстовете в минейно-триодния хомилиар от края на IX – началото на X в. Като цяло преводът на слово 5 в НИМ24 може да се определи като допреславски.

Като приложение към статията се публикува текстът на слово 5 от *Лествицата* в неизвестен досега архаичен превод, съхранен в НИМ24¹². Гръцкият текст тук не се дава, защото най-вероятно преводът е осъществен по гръцки образец, различен от PG, t. 88, 764–781.

ПРИЛОЖЕНИЕ:

(1162)

ѿѡѡ игоумена горѹ сїнанскыѹ . словѡ| о покаанїи ѿ климакса, вѣко
бл҃гвїѣ —|

Покаанїе ѹ възѣвание крѣщенїа, покаанїе ѹ ѡбѣщанїе къ бѡу
вътораго житїа,| покаѣи сѣ ѹ плѣскаѡ Ѹтѣшенїа, въиннѡ| ненауаанїе,
покаѣи сѣ ѹ смѣренїю коу|пѣць, покаѣи сѣ ѹ самосуѣненїа мѣслѣ|
и беспечальнѣ самѡпечальнѣ, покаанїи-ѹ снѣ Ѹпованїа. ѹ ѡметанїе
неуаанїа, покаанїе ѹ осуѣженїе непостѣ|денѣ, покаанїе ѹ смѣренїе
къ гоу о грѣхѣ| бл҃гымѣ дѣанїемѣ, покаанїе ѹ скрѣбѣ| чрѣвоу крѣпка.
сътецѣте сѣ и придѣте.| гредѣте и прїйте. и послушанте и повѣмѣ| вамѣ
вѣсѣмѣ, прогнѣвавшимѣ бѡ, съве|рѣте сѣ и видите. елико на съзанїе
доу|ши мои показа (Пс 65:16) встанѣте и седѣте,| паданїемѣ лежеши.
вѣмѣте браѣ| моѡ словѡ моѹ. приклоните Ѹхѡ ва|ше. (Пс 77:1) хотещї къ
бѡу пакы себе примирити.| Ѹбращенїемѣ истиннѣмѣ. Слѣшавѣ| азѣ не-
мощныи велие стѣро. и странно| соущѣ Ѹстроенїе. и смѣренїе. соущимѣ|
въ Ѹединѣнѣмѣ монастыри. рекомѣмѣ| тѣмници. по сѣдѣшимѣ свѣтилѣ
свѣ|тилѣ, тоу ми ѹдинаѹ соущоу. мѣхѣ| сѣ правѣномоу доходити ми тѣмѡ,|
и послуша мене великѣи. не хоте си оскрѣвити дѣшѡу николиже. прїшѣ жѣ|
Ѹбо въ обитѣлѣ| каущих сѣ. и въ истинѡу| сѣтоущей. видѣ въ истинѡу

¹² Първоначално текстът беше напечатан документално: в две колони, ред за ред, с пунктуационни и надредни знаци, но за да се спести място, тук се дава в двустранно подравнена страница, като крайт на реда се отбелязва с една отвесна черта, а крайт на страницата – с две отвесни черти; в скоби се посочва номерът на листа. Библейските цитати са в курсив.

аще и| несмы́ленно рещи. таже такоже Ѹмоу́чи. || (12a1) *Око́ ѹлѣ́кѣ неродивѣ не
 видѣ, и Ѹхо́ Ѹны́лѣ не приѣмлять. и на срѣ́це лѣ́нниѣаго не възыде.* (1 Кор
 2:9) веши и глѣѣ. бѣамоу́ще поноу́дити. | сѣдѣ́нниа и ѡбразы́. ѹлѣ́кленіе
 юго възсороу́ѣ Ѹмолю́ще. оѡво повниныхъ тѣхъ| неповинныхъ. вѣсоу ношѣ до
 Ѹтра́ стоющѣ| на таснѣ, ногы́ неподвижимы́ соущоу, | и сыномъ лю́тѣ тако
 себѣ моу́ще, ноу́жею| іѣства сего. и ни юдино́го же себѣ́ по́коя| даю́ще, нѣ
 себѣ́ прѣте́ще и досажени́емъ, | и вѣу́сти́емъ Ѹвоу́жаю́ще се. ины́ на нѣо́|
 окаанно възираю́ще. и ѡтоу́доу́ помоу́| съ рыдани́емъ и выплѣ́емъ
 призываю́ще, | дроу́гыне на мѣтѣ́хъ прѣстоу́ще. и опа́кы| себѣ́ роу́кыи
 съвяза́ше. такоже осоу́же́нны. | на зе́млю же тьмно́е лице́ свое́ покло́нѣ|ше.
 и недо́стоинны́ себе́ осоу́жѣ́ше, нѣна́|го възирани́а, ны́у́соже рѣ́ши иа́
 вѣща́ти. а́и мѣ́ти се́ имоу́ще. ѡ Ѹны́ниа. | помышлѣ́ни и съвѣ́сти. ника́ко-
 же а́и| ѡкоу́доу́ молю́ению сътвори́ти оѡрѣ́таю́ще, юдиноу́ дѣ́шоу́ бесло́весноу́.
 и Ѹма́ вѣ́гладна́. бѣоу́ прѣдѣ́стоу́ще. тьмы́ исплѣ́|нена. и ты́ща печѣ́нниа́, ины́
 же на ты́лѣхъ на вѣ́тцихъ и на по́елѣхъ (Естир 4:1, 3) сѣ́дешоу, | и лице́
 ко́ланомѣ крѣ́юще. и чело́мъ възъ зе́млю́ вию́ще. дроу́гыне присно възъ прѣ́сѣ|
 вию́ще. и свою́ дѣ́шоу́. и жи́знь плачу́ на|рицаю́ще, оѡи́ възъ ны́хъ слѣ́зми
 ты́лѣ| ома́кахоу́. а не имоу́щенъ слѣ́зъ себѣ́| трѣ́заахоу́. ѡѡи́ тако и нады́
 мртѣ́цемъ| сво́ю дѣ́шоу́ кри́чаахоу́. тоу́гы| сѣ́руныне| трѣ́пѣти не мо́гоу́ще.
 ѡѡи́ зоу́въ| скръ́же|таахоу́. рыдани́а кличу́на вранѣ́ще, | аще же егѣ́да Ѹ́же не
 мо́гоу́ще Ѹдрѣ́жати се, | вѣ́нѣзапоу́ възкли́чаахоу́. видѣ́хъ азъ| тоу́ ете́ры|
 тако Ѹ́роды́ сътвори́ше се. оѡвѣ́чаемъ| и Ѹмо́мъ Ѹ́жасны́ ете́ры и, | мно́гою
 печѣ́лию бывше, Ѹмо́мъ Ѹ́же| възъноу́ смѣ́рени́а шѣ́ше, и ѡгнѣ́емъ|
 Ѹны́ниа оу́есны́е слѣ́зы́ испоу́щѣ́ше. | Ины́и сѣ́дешоу́ Ѹны́лы. и на зе́млю
 нивѣ́ще. и главою́ непрѣ́станно́ кы́е́ще. и| такоже лѣ́вы исъ по́срѣ́хъ сѣ́ца
 и ногѣ́ты́ рика́юще. и стѣ́нѣще. оѡи́ възъ ѡ́даниа| съвѣ́ренно про́шаахоу́,
 и мо́лахоу́ се. | дроу́зи́и недо́стоинны́ себе́ ѡпоу́щени́а| осоу́жаахоу́. смѣ́рени́е
 вѣ́числѣ́ныи|| (12a2) и не възмоу́ши ѡвѣ́щати бѣ́о възпѣ́ахоу́, | ете́ры же зде́
 моу́коу́ приѣ́ти. а тамѣ́| по́милованно́мъ бы́ти мо́лахоу́ се. | дроу́зи́и сътре́-
 ни соу́ще те́готоу́ сѣ́вѣ́стни| ни моу́коу́ приѣ́ти. ны́ цѣ́тва спѣ́вити се́|
 цѣ́ломоу́дрно глѣ́ахоу́. и до́волно́ намъ| іѣ́сть рѣ́ше. видѣ́хъ тоу́ дѣ́ше
 смѣ́рѣны́ и сътре́нны. | и слѣ́цаю́ще се. те́готоу́| вѣ́рѣ́мене. и само́
 чоу́вствѣ́. ка́мениа| Ѹмилити мо́гоу́ще. глѣ́ы́ и гласы́. ины́|же къ бѣ́о
 възпѣ́ахоу́. глѣ́ахоу́ во́лѣзѣ́но| на зе́млю́ нивѣ́ще си́це, вѣ́мъ. вѣ́мъ| тако
 до́стоинны́ іѣ́сми все́го възъ́хани́а| и моу́кы́, и възъ правдо́у́ недо́волны́ же
 іѣ́смы́ Ѹ́же. на ѡвѣ́тъ. мно́жество́ дѣ́лга наше́го. | ны́ аще́ вѣ́соу́ вселе́ноу́ за

нѣи рыдѣющеу| призовемъ. о томъ тѣнию мѡлїямъ.| не іаростїю твоєю
 обелѣи насъ, ни гнѣ|вомъ твоимъ покажи насъ. (Пс 6:2) не соудѡмъ|
 правѣнымъ сїи моуи насъ, нѣ щеде. и дѡвѣи| нами ѿ многоа прѣшениа
 твоего, и мѣ|кѣ безъименить и скръвѣнъ. своежѣномъ| быти. до концѣ бѡ
 ѿпоушениа не можѣ| просити, сѣмѣю. како во оѣѣтованиа своѣго не
 съхранѣши. нѣ по прѣѣмъ ѡлѣкѡ|вїи. и ѿпоушении, сего осквернѣ. бѣ тоу|
 въ истиноу о дроузїи. бѣ тоу. дѣвї глѣ|и іавѣ видѣти. пострадающе
 зрѣти.| и сѣцающе сѣ до конца своѣго живѡта.| всѣ днѣ сѣтоущѣ хо-
 деи. (по Пс 37:7) и сѣгниѣ| строупѣ тѣлесныи. (Пс 37:6) и непри-
 лежни соущѣ забѣѣающе іасти хлѣбъ свои, (по Пс 101:5) пиво же вѡноіе
 съ плаѣ урѣающе. и попелъ и землю| съ плаѣ іадоущѣ, въ хлѣба мѣсто.
 (по Пс 101:10) приль|пши іамоуше кѡсти къ плѣти. (по Пс 101:6) и сѣмыи|
 іакы сѣно исхъше (по Пс 101:5), ничѡже бѣ ѿ нихъ| слышатї. нѣ тѣнию
 сѣ, горе, горю, ѡвѣи мнѣ, ѡвѣи мнѣ, въ правѡу. въ правдоу.| пошеди.
 пошеди, пошеди вѣко. ѡвѣи же| глѣхоу. помѡуи, помѡуи. а соущи
 окаанѣише, ѿпоусти. ѿпоусти. аще сѣ| клѡчѣтъ, бѣ въ нихъ видѣти
 ѣзѣкѣи| опаиѣемъ, и іакоже изъ ѡстѣ ѡсѣи| ви|сеи. ѡвѣи на знои сѣ
 моуѣахоу. ѡвѣи же| зимоу, етери же мало ѿ воды вѣкоушающе. прѣстахоу.
 елико жежею да не| ѡмоутъ. ѡвѣи же мало ѿ хлѣба вѣкоу|(1261)шающе.
 сего далѣ вѣжахоу роукоу. нѣдо|стоинѣ сѣбѣ глѣше словесѣна брашна,
 іакы| скотѣско дѣло сътворѣ. гдѣ бѣ въ нѣ іавлѣниіе сѣмѣхоу. гдѣ празно
 слово. гдѣ іаростъ. гдѣ гнѣвѣ. нѣ аще и іестъ гнѣвѣ. вѣдѣхоу ѡже соущѣ
 въ ѡлѣцѣхъ. сѣтова|нию іаростъ погоуѣлшоу. гдѣ прѣко|словни. гдѣ
 празнѣство. гдѣ дръзновѣиіе. гдѣ слоужение тѣлоу. гдѣ сто|па
 тышеславиа. гдѣ пицоу юже наде|жа, гдѣ вино помышлѣнию. гдѣ
 вѣкоушениіе ѡвѡша. гдѣ ѡтѣшениіе сѣ|цоу. гдѣ гвѣтани сладѣсть.
 вѣсего бѡ сего| ѡпованиа ѿ сїихъ ѡгасѣ. гдѣ бѣ въ нихъ| печаль. о земьнѣмъ
 етерѣ, гдѣ соудити етероу ѡлѣкоу. нигдеже. нѣ сїи| глѣи вѣхоу глѣми,
 и вѣпиѣмыи къ гоу.| ѡвѣи прѣси вноуше крѣпко, іакоже прѣ| нѣнѣми
 вратѣ| стоуше къ боу глѣхоу.| ѡвѣрѣзѣ| нами соудыи. ѡтѣрѣзи. понѣ|же
 грѣхъ|ми затвориѡ сѣвѣ, ѡтѣрѣзи на|, (Мт 25:11) ѡвѣ глѣше. іави лїце твоѣ
 тѣнию и сѣи сѣ| (Пс 79:4) инѣ же пакѣ. просѣкти сѣдѣиіе въ тѣмѣ и въ|
 сѣни сѣмѣи. (Лк 1:79) сѣмѣиіе, дроугыи же| скоро да варѣт нѣ
 щедрѡты твоѣ іако по|гѣвохѡ. іакы неѣаѣмъ. іако изнемогѡ,| (Пс 78:8)
 зѣло. (Мт 8:25) ѡвѣи глѣахоу. ѡвѡ іавитъ ли сѣ гдѣ| на насъ, (Зах 9:14)
 дроугѣи ѡвѡ прѣидет ли дѣша на| водоу непостоянноу. (Пс 123:5) инѣ ѡвѡ.

Умили/т ли се ꙗко на нѣ (по Пс 134:10) Ѹже. Ѹбо Ѹслышимъ ли ꙗкоушѣ къ
 нѣ. соущиѣ въ Ѹзѣ неразрѣшениѣ. (Ис 49:9) извѣдѣте. и соущиѣ въ адѣ
 покаениѣ. ѿдано вы боудѣ. Ѹбо вънидѣ ли въплѣ нашѣ въ Ѹши гни, вѣси
 же сѣдѣхоу прѣ. очима своими зрюще смирти. и ꙗкоушѣ Ѹбо како кончина
 боудѣ. Ѹбо како ѿрѣниѣ. Ѹбо како конецъ нашѣ. Ѹбо юстъ ли възвращениѣ.
 Ѹбо юстъ ли ѿпоущениѣ. тѣмнымъ, смѣреннымъ. осоруженнымъ, Ѹбо
 възможетъ ли ѿтѣла наша вънити прѣ. гдѣ. или възвратитъ сѣ смѣренна
 вѣвшѣ. посрамленна. Ѹбо въшѣши же колико Ѹспѣ. колико Ѹмили. коликоу
 полъзоу сѣтвори. колико съдѣа. понеже изъ нечиствѣ Ѹстѣ и тѣлесѣ въсланѣна
 въ. и не иноугоу крѣпость имать. Ѹбо до конца ли (1262) не Ѹмили соудѣно.
 и почести. Ѹбо до полоу ли строупѣ. велици бо сѣи соущѣ много пота
 и трюда трѣбоуѣ. Ѹбо приближише ли сѣ къ намъ наши стражиѣ. и ѿ
 далеуѣ ѿ насѣ соутѣ, тѣмъ бо не приближающемъ сѣ къ намѣ въсѣ трюдѣ
 нашѣ непользѣны. и не Ѹспѣшны не имать бо силы. дръзновеѣниѣ. ѿтѣла
 нашѣ. и крилоу чистотѣ вънити къ гоу. аще не наши аггѣли на приближише
 сѣ понмоутѣ и къ гоу принесоу. пакъ же множицею сѣбе въпрашахоу
 и ꙗкоушѣ. Ѹбо вратиѣ Ѹспѣемъ ли. Ѹбо Ѹспѣютъ ли пощениѣ. Ѹбо приѣмѣ
 ли пакъ, Ѹбо ѿвѣрзаетъ ли пѣ дроздиѣ же къ сѣмъ ѿвѣщавахоу. кто ю /
 вѣдѣ ѿкоже рѣше братриѣ наша, и ѿневѣгѣтѣниѣ. едѣ како раскаиѣ сѣ ꙗко
 (Иона 3:9), и понѣ ѿ моукѣ избавитъ нѣ. ѿбавѣ мѣи наше створимъ, да
 аще ѿвѣрзетъ доврѣ и бѣго, аще ли тѣ бѣгѣны ꙗко бѣ затворѣни на въ
 праѣ, ѿбавѣ прѣтѣримъ тѣкоуше до конца живота нашего некли како
 многоу вѣстоудѣемъ нами. ѿвѣрзетъ намъ. тѣмъ и сѣбе Ѹбоуѣаюшѣ
 ꙗкоушѣ, тѣтѣмъ братриѣ тѣтѣмъ. тѣуѣниѣ бо потрѣба. и тѣцѣниѣ быстра
 понеже ѿ нашеу дружины Ѹстахомѣ. тѣтѣмъ не щѣеши скверны.
 и тѣщѣтивыѣ плѣти нашеу, нѣ Ѹвиѣмъ ю ѿкоже и насѣ Ѹвила ю, ѿкоже
 творѣахоу влажеѣниѣ повинниѣ. бѣ видѣти въ нихъ колѣна Ѹцѣпѣнѣвшѣ.
 множествомъ покланѣниѣ, ѿчи изгорѣвши, и въноутѣ върѣцѣши сѣ.
 ресновѣ не имоуѣ, лѣнѣтѣ издраженѣ имоуѣ. топлотоу горкыхъ слѣзъ,
 лица Ѹвѣла и вѣдѣ. ничимъ же разнѣ мѣтѣ соущѣ. прѣсѣи ѿвиѣниѣмъ
 болюѣ, и плѣвѣниѣ крѣвава, пѣхаными прѣсѣи, гдѣ бѣ тоу Ѹстроѣениѣ
 Ѹдрѣ. гдѣ чистота рѣзѣ. ли тѣрѣдѣ, нѣ раздранны и скверны. и вошми
 посѣпанѣи. что противѣ тѣ вѣсныхъ зѣлъ страѣниѣ. что плауѣшихъ сѣ
 мѣтѣ, что соущѣихъ ѿ земли. что ѿ Ѹбѣиствѣ, осоруженныхъ. ничѣмъ же
 въ истинѣ тѣ моукѣ. и страѣ невѣла, противѣ сѣихъ волѣи, (13a1)
 И не мѣтитѣ ѿко бѣсни соу рѣнѣнаѣ. ѿлю сѣи бѣиѣ. ѿлахоу сѣ множицею. итѣи

къ соу|дѣи великомуѣ. пастыроу ꙗлюще. соуш|оу а҃н҃лоу въ ѹлѣцѣ,
и ждѣахоу Ѹжа же|лѣзна на роуцѣ и на въю имѣ възложити,| и ногѣ въ
кладѣ завити стражоуши, и не| испоустити ѿ ѿтоудѣ, древлѣ даже гроба|
не прїимоу. Обаче ни гроба же. не имамъ бо| таити ни сѣго смѣрѣніи, въ
истиноу блѣ|жены и сътрєнноу любуѣмъ къ боу и покааніе.| хощеи къ гоу
поити. и неразложуѣмъ соу|диши прѣстѣти, добрии гражане странѣ|
покааннѣе. егда юдинъ ѿ ни. на конци| себѣ зрѣше. О сѣмъ старѣшиимъ
своимъ,| мѣлаше се съ закланніемъ великомуѣ. не| спѣвити сѣ ѹлѣцоу по-
гребєнню, нѣ скотскоу.| ли въврѣженоу быти въ рѣкоу. ли на лѣдѣи,| ли
звѣрю даноу быти югоже мѣножицею| послоуша, рассмотрѣннѣ свѣтланикъ,
пѣ|ннѣ же и всею чѣсти. ли хвалою быти| повелѣмъ. тѣмъ и видѣннѣ
и послѣннѣ,| страшно, и Ѹмилиєно. послѣннѣаго часа ѿ,| егда во съсоужєннѣ
оходѣщаго къ концоу| соуца Ѹже чоуахоу. юще юмоу тврѣдоу соу.| окрѣтѣ
юго стоѣахоу. и жежоуше и плачєше.| Ѹмилиєно обѣчанѣ. и сѣтованно слобѣ.
главою своєю покыѣающе. въпрашахоу| оходѣщаго. и горєщею любѣвию
к ѿмоу| глахоу. что ю вратѣ и съдзичє, како чѣто| глєши. како сѣ
надѣѣши. что мѣниши.| Доучи ли троудѣ| искомоу, илѣ не вѣможе. Доучи
ли. илѣ повиньнѣ юси єще.| дѣнде ли. илѣ не постиже. приѣ ли извѣщеннѣ.
илѣ неизвѣщеннѣ имѣаши Ѹпова|ніе. приѣ ли свобѣженнѣ. илѣ склонѣ се|
и соумнит сѣ мыслѣ. ошоути ли въ срѣцѣ| єтера просвѣщеннѣ. илѣ єще
вѣчѣствова|но ю. быт ли єтеръ въ тѣвѣ глѣ| вьноутрѣ| глє. вижѣ съдравъ
бы. (Йо 5:14) или ѿпоуцаю|т ти сѣ грѣси. (Мт 9:2) или вѣра тѣ єпѣ, (Мк
5:34) или єще| того слышиши ꙗлющаго. да възврати|т сѣ грѣшникъ въ ада.
(Пс 9:18) и свежавше юмѣ| нозѣ и роуцѣ. (Мт 22:13) и да възмѣ сѣ
грѣшникѣ| да не видѣтъ славы глѣ. || (Ис 26:10) (13a2) Что глєши
вратѣ. рыци нѣ мѣлим сѣ. да и| мѣ разоумѣемъ. въ чємъ хощємъ быти,
твою бо вѣрѣмъ Ѹже зѣтвори сѣ. и иногѣ| не овѣрєши Ѹже въ вѣ, къ сѣмъ
же Ѹспѣающе глахоу. блѣвнѣ глѣ. иже не ѿриноу| мѣтвы моюѣ ѿ менѣ. (Пс
65:20) тѣиже же пакѣ блѣвнѣ глѣ,| иже не дѣтѣ нѣ на ловитвоу зѣбѣмъ ихѣ.
(Пс 123:6) Тѣиже же съ волѣзничю глахоу, Ѹбо прѣ|нде ли дѣша наша водоу.
дѣхъ аѣрьскыхѣ| непѣстѣанноу, (Пс 123:5) аще же не дръзнуоуше нѣ| чающе
что на прїи тои боудєть, ни| же| єтерѣ что волѣзничѣє сѣго, ѿвѣщавашѣ|
и глаше, горѣ дѣше. не съхранѣннѣ обѣтѣ|ваннѣ вѣ порока, въ сѣ| часъ
разоумѣєши| тѣнию, что Ѹготова сѣ тѣвѣ, азъ же сѣи| видѣмъ и слышавъ
въ ни, въ малѣ въ нечѣланиѣ хотѣ| ѿпасти зрѣ своєгѣ разлѣчѣа, и пристрою
ѣ къ злѣоу|ннѣ о҃нѣхъ,| Како же вѣ и мѣста того Ѹстроєннѣ, и житиє

всѣ тѣмнѣ, все смръде все сквернаво| все соухѣ, тѣмница бо и осоруженіе въ|
 правѣу нарече сѣ. и само бѣ видѣннѣ мѣста тѣ,| всего покааніа и плаѣ. соущѣ
 ѹчител'но.| нѣ соуща инѣ непользна. и неприѣтна.| ѡпашіимъ добрыѣ
 дѣлїи. дѣхѣвна вѣтѣв| ѹгоднѣ. и бл҃гоприѣнѣ соѹ. дѣша дръзнов|леніа
 древлѣнаго лишена бѣвѣшїи, и| вестрастнаго ѹпованіа ѡпадѣши,| и печать
 чистотѣ погочивѣши. и вѣтѣв| дарован'наго окраден'на соущїи, и овѣтѣ|
 гнѣ ѡвръг'ши. и огнѣ добрыѣ слѣвѣ ѹгашьши,| и памятию юго водѣма. не
 тѣмнѣ прѣвѣрѣннѣ волѣзши, съ в'сею радостію прїимѣ,| нѣ и самѣ себе
 бл҃гочестно постѣ ѹбити хошѣ,| аще тоѹ юѣ въ нѣи. остан'кы скрѣи и любѣ-
 ве,| и страха гнѣа, іази же въ истинѣ вѣше| блаженїи сїи, сѣ бо въ ѹмѣ
 илюще, и высолтоѹ ѡ неже ѡпадоше. въ ѹмѣ приѣмлюще гл҃ахоѹ.
 поменухоѹ дѣни древлѣнѣ| (Пс 142:5) огнѣа оногѣ нашего тѣцараніа. дроузи|
 къ боѹ выпинахоѹ. гдѣ соѹ мѣти твоѣ древлѣнѣ гнѣ. иже пока дѣдоѹ исти-
 ною твоѣю.| (Пс 88:50) помени поношеніа и троѹдѣ рабѣ твоих',| (Пс
 88:51) дроузи рѣ кто мѣ положи на в'сѣ мѣсѣцѣ ||(1361) дѣни моѣ. въ
 неже мѣ хранише бѣ, юга| свѣтѣше сѣ свѣтилиникъ свѣта сего. нѣ главоѹ
 (Йов 29:2–3) срдѣ моѣго. како же прѣаа своѣа си| проявленіа поминахоѹ.
 и іакоже нѣ мрѣвѣцѣ. нѣ ѹмершаго дѣтѣ плакахѣ сѣ,| и гл҃ахоѹ. гдѣ мѣтѣна
 чистѣта, гдѣ дѣ дръзновленіе юѣ, гдѣ слѣкаа за горкоѹю| слѣза. гдѣ
 ѹпованіе свѣршеннѣ чистѣтѣ,| гдѣ чааніе бл҃женнаго хотѣннѣа, гдѣ
 вѣра іакѣ къ пастыроѹ. гдѣ мѣтѣ юго на| нѣ. и бл҃годѣаніе. погыбоше всѣ
 сїи,| и іако не бѣше. кончаше сѣ, и овѣи же| мѣлахоѹ сѣ да бѣше вѣснѣ былии,
 дроузи| же въ стрѣти недоуѣ дѣа быше выпали,| нинѣ же ослабноѹти. овѣи
 же ослабленїи| быти. и тѣмнѣ онѣ моѹкѣ не приѣти,| аз же о дроузїи
 забѣ сѣе зрѣ онѣхѣ сѣтѣваніа, и в'сѣ ѹмомѣ възетѣ бѣ. ѹдрѣжати сам
 сѣ не могѣ. прѣвѣвѣ ѹбо въ тѣмнѣици дѣни .л. възврати хѣ. нетрѣпѣливѣ|
 къ великомоѹ. въ великѣи монастырь,| ѡнѣ же видѣв мѣ, іакоже измѣненѣ
 всегѣ| и ѹжаснѣ. разоумѣ прѣмоудрыѣ измѣненїи ѡвѣра. и рѣ. чѣтѣ ѡвѣ
 іѡанѣ, видѣ ли| дѣлаѹщихѣ стрѣннѣа, азѣ же рѣ. и видѣхѣ| ѡвѣ и дивихѣ сѣ.
 и блажїи азѣ пашѣе пачѣ не|пашїи. и сѣе не плаѹющїи. іако пашнѣмъ| воста-
 ше. вѣстѣннѣ неѣвѣднѣ. ѡнѣ же рѣ ка|ко юѣ. и повѣдаашѣ нѣлѣжнѣ юзыкѣ
 юго.| іако рѣ прѣвѣ .л. лѣ и нѣ брата іединѣго зѣдѣ,| зѣло тѣцна дѣлаѣла.
 тако горѣща дѣхѣмъ,| іако мнѣ трепетати за нѣ. за завистѣ дѣавѣлаю. едѣ
 како многѣ теченїѣ прѣвѣтѣннѣ| о каменѣ ногоѹ своѣ (Пс 90:12) іакоже
 ключает сѣ| ходеши| быстро, іеже и бѣ. потѣмъ възвѣдѣ| къ мнѣ, вѣрѣ ѹже
 поздѣ. и покаѣтѣ строѹпѣ| нагѣ. просит же пластырѣ. проситѣ ѹбо| іад'нѣ,

мльвить з'ѣло, и понѣже милости| достоннѣ б'ѣ. зрѣть вѣдѣ не хотеца въда-
ти| вѣрже же сѣ на тѣла, и ют сѣ за нозѣ ѿ него. омы|ю и слъзми доволѣно.
просит же осоуѣненіа.| въ нѣиже видѣль юси тѣмници. невъзмолжно бо ѿ
рѣ, тамо ми не быти, потом же| милосрдие враучево. прѣнести молитв||
(1362) на лютьсть, юже въ болѣзнь рѣдѣко бывають.| и дивѣно, и дондѣ
авиѣ покающи сѣ, и бы обы|щникъ. и съволѣзнѣникъ, ѿпавленѣ же вывѣ
въ сѣце скривію. за любвѣ ѿбѣжю. такоже копнѣ| въ осмы днѣ иде къ гоу.
И сѣ испрошѣ погрѣнію| не спѣвити сѣ, азѣ же и зѣдѣ принесѣ и въ ѡцнхѣ|
погрѣвѣ, тако доѣтоина. Тѣмже и по сѣмѣмъ| въ осмы своѣдѣ бы. и разрѣшьны.
естѣ же етерѣ| сѣго разоумѣвъ тавѣ. не прѣжѣ юмѣ встатѣ.| ѿ ницоу
и скврненоу ми ногоу. дѣже не измѣ|ли, и не дивно, въ сѣци бо приємъ вѣроу
любо|дѣице ѡноу. таковомъ извѣщеніемъ сѣ,| мой нищїи нозѣ омоуѣ.
вѣсе же въмолжно вѣ|роушомоу. (Мк 9:23) рѣ гѣ, видѣль нечистѣи доуше|,
о тѣлеснѣмъ рѣнїи. (!) неистовствѣно. неистѣ|вствоующе. искоушениѣ же
покаѣніе приємѣше, и обычаѣ рауениа. тожѣ къ гоу| принѣсе рауение.
и въсѣ стра| авиѣ прѣскоуше.| несѣтно въ стра| бѣжїи прицѣпише сѣ. Сѣго
ра|ни гѣ цѣломоудрѣни тои любодѣици, не гла| тако ѡвоа сѣ, нь *яко*
вълюбѣи много, (Лк 7:47) и въ|зможе ѡдобѣ любовію, любвѣ ѡвѣрѣши.| Не
вѣдѣ азѣ о дивнїи моужїи. аще юдинѣ|ни невѣрнѣ. инѣмже вѣрнѣ, дроугѣм
же не|уаѣніе ражающа, тавлаю сѣ, тѣже повѣстѣ|ствова, моу же довлѣ ѿ сїи
приѣ|желю, и стрѣлоу, и рвѣніе ѡгньно, отидѣ въ| сѣци носѣ, въсѣдѣ же
на сѣ. разоумѣ свою не|моушѣ. и смѣрюноу моудрѣ ѡдобѣ стежавѣ| своимъ
прозрачнѣ по прѣмѣ потече. не| вѣдѣ же аще и постиже, моу же неродивѣ|
да не прикоснѣ сѣ рѣнѣнѣ, едѣ| како расточѣ| и тѣ само юже дѣлаѣ, въ
неуаѣніе выпѣ.| и боудѣ на нѣмъ слѣ юже глѣть. ѿ *неимѣ|щаго* же тѣшаниа,
и *юже ѿма| въземлѣ|т сѣ ѿ него*. (Мт 25:29) нѣ намъ въ ровѣ безаконнѣ|
выпѣшемъ, и не въ вѣзноу каюшим сѣ.| понерѣшимъ ѡтоудѣ| извѣлѣченѣ
быти| и не плауещих сѣ сѣ|тованно смѣрюніе,| дроугѣю съгрѣшающимъ
ещѣ, съвѣсти| зазрѣніе, и дроугѣю съврѣшнннмъ| дѣтелнѣ бѣжїею
привѣ|ваємо. вѣнѣ| смѣрюніе, да не потѣшим сѣ третїе| словесѣ ѡвѣрѣсти.
въсоуѣ бо тече|мъ,|| (14a1) въторѣ| знаменїе. трыпѣніе вѣчѣстнѣ|а|
съврѣшена. слѣ иже о соуѣдѣ| и о падѣнїи| тѣмнѣ. и всѣкон дѣши непостижнѣ.
каѣ| ѡво неродѣ. каѣ за ѡтавлѣніе съмотрѣ|нѣво. каѣ же за ѡвращѣніе
бѣжїе, приклѣ|уающа сѣ намъ пѣннѣ. ѡбачѣ сѣ ми етерѣ| повѣдѣ. *яко*
приклѣ|уающа сѣ на смѣтренїе,| скоро ѡвращѣніе приємлѣ, не ѡпоуша|ет
бо прѣдѣвын. дълго на| дължнѣ быти.| падѣшен прѣжѣ вѣѣ ворѣм сѣ. тѣ бо

въ вѣрѣмѣ| мѣтвѣ| нашиѣ| прѣстоѹи| нѣмъ. и дрѣвльнѣиѣ| наше| въспоминаѣ|
 дръзновленіе. ѿ мѣтвѣ| ѹпразднити| нѣ| хощѣ. не дивѣ| сѣ| по| все| днѣ| падѣиѣ.
 нѣ| ѿскакаѣ| и| стѣни| моуѣ|скѣ|,| и| всѣ|ко| постыѣ|дит| сѣ| трѣпѣннѣ| твоѹе|го|,| хрѣ|ниѣ|
 те| аггѣ|ль. еѣ|а| новѣ| и| тѣплѣ| юѣ| строуѣ|пѣ|,| ѹ|добѣ| цѣ|лит| сѣ|,| кѣ|снѣ|щѣ| и| неро|ди|
 выхъ| и| о|ледѣ|вшѣ|иѣ|. не|ѹ|добѣ| юѣ|сть| цѣ|лити|,| нѣ| мно|га| троуѣ|дѣ|. и| жѣ|лѣ|зѣ|а|,
 и| пласты|ра| и| ѿ|гни|а|. на| и|цѣ|леніе| трѣ|боуѣ|ютъ|. мно|гими| лѣ|тѣ|и| не|и|цѣ|лемѣ|иѣ|,
 ѿ| бѣ| же| вѣ|са| въ|з|мо|жѣ|нѣ|а|, (Мт 19:26) прѣ|жѣ| падѣ|ннѣ|а| ѹ|лѣ|ко|лю|вѣ|ца|. по
 падѣ|ннѣ| же| іа|рѣ| бѣ| соуѣ|ща|. вѣ|снѣ| глѣ|ють| не| и|ми| вѣ|рѣ|иѣ|. по| падѣ|ннѣ| глѣ|щѣ|моу
 ти. о| малы|ихъ| прѣ|гѣ|рѣ|шеннѣ|хъ| еѣ|ша| да| бѣ|и| сѣ|го| сѣ|творѣ|ль, сѣ| вѣ|о| ни|что|же|
 юѣ|сть|. мно|жи|цею| вѣ|о| малы|и| дарѣ|ве|,| мно|гоу| іа|ро|стѣ| соуѣ|дѣ|и| ѹ|то|ли|ше|, да|нѣ|и| въ|
 исти|ноу| ѿ|вѣ|тъ| на| всѣ|а| днѣ|. въ| нѣ|же| сѣ| не| пла|ка|ль, іа|кѣ| по|гоуѣ|вѣ|въ| юѣ|го| дѣ|
 мнѣ|тъ| сѣ|. аще| и| нѣ|ка|ко| бѣ|лѣ|го| стѣ|вори|ль| юѣ| въ| нѣ|. ни|кто|же| ѿ| пла|чуѣ|щѣ|хъ| сѣ|. на|
 и|схѣ| из|влѣ|ченнѣ|а| да| не| ждѣ|тъ|. безвѣ|стнѣ|ю| вѣ|о|. не|тѣ|рѣ|женнѣ|о|. о|сла|бѣ| ми|
 и|з|вѣ|щеннѣ|мъ| да| по|чи|ю|, дѣ| же| іа|доу|/ безвѣ|стно| ѿ|соуѣ|доу|. (Пс 38:14)
 и|дѣ|же| дѣ|хъ| гнѣ|и|, (2 Кор 3:17) ѹ|зъ| разѣ|рѣ|ши| сѣ|, соуѣ|щенѣ| вѣ|о| кро|мѣ| сѣ|ю|, да| не|
 за|блѣ|удѣ|. сѣ|вѣ|зѣ|ани| во| соуѣ|тъ| соуѣ|щенѣ| въ| ми|рѣ|. тѣ|и| юѣ|динѣ| и| сѣ|и|хъ| из|влѣ|ченнѣ|хъ|
 соуѣ| стра|даннѣ|и|. и| па|че| же| прѣ|ва|а|го|. ми|лѣ|сты|ни|ю| еѣ|тери| те|коуѣ|. на| исхѣ|
 при|вѣ|і|тѣ|ка| своѣ|го| зна|юще|. не| позна|ютъ| пла|чуѣ|и| сѣ|бѣ| пла|чуѣ|. ли| падѣ|ннѣ|а|
 ино|го|,| ли| за|зра|ка| зѣ|вѣ|рѣ|мъ| ѹ|гры|зѣ|нь| пѣ|сь|. (14a2) болѣ|шнѣ|и| ѹ|іа|рі|тъ| сѣ| на|
 нѣ|, болѣ|зні|ю| іа|зѣ|въ| на| нѣ|. не|осла|бѣ|но| гнѣ|ваѣ| сѣ| Мѣ|исѣ| бѣ| видѣ| въ|
 коуѣ|пнѣ|. потѣ| пакѣ| и| въ| егѣ|пѣ|тѣ|. сѣ|и|рѣ| въ| то|мѣ|. на| плѣ|нѣ|тѣ|творѣ|ннѣ|ю|
 мѣ|сла|на|го| фѣ|ра|ѡ|нѣ|. въ|звѣ|рѣ|ти| сѣ|, нѣ| пакѣ| въ|зѣ|дѣ| къ| коуѣ|пнѣ|. и| не| тѣ|кѣ|но|
 нѣ| и| на| гороуѣ|. глѣ|авѣ| бѣ|оу| сло|во|, не| не|на|чуѣ|аѣ|тъ| сѣ|бѣ|, о|бнѣ|ща| и| [w] въ| нѣ|. пакѣ|
 соуѣ|гоуѣ| вѣ|о| бѣ|і|ти| сѣ|, зѣ|ри| всѣ|а|ко|. не| тѣ|кѣ|жѣ| поуѣ|темъ| и|мѣ|е| за|блѣ|удѣ|хѣ|.
 въ|звѣ|ра|ща|і|емъ| сѣ|. нѣ| и|нѣ|мъ| краткѣ|і|мъ|, видѣ|хъ| вѣ|о| ра|вѣ|но|вѣ|раздѣ|нѣ|о| (!)
 и| ра|вѣ|но|лѣ|тнѣ|о| къ| гоуѣ| іа|доуѣ|ща|. и| ѡ|вѣ| еѣ|ю| старѣ|и| въ| болѣ|зні|хъ| дѣ|роуѣ|и| же|
 ѹ|чѣ|ннѣ|и| и| прѣ|жѣ| прѣ|те|чуѣ| (Йо 20:4) ста|рѣ|цѣ|. и| въ|ни|дѣ| прѣ|во| въ| грѣ|бъ|
 смѣ|рѣ|ннѣ|а|, въ|нѣ|мѣ|мъ| всѣ| на|и|бо|ле|е| же| па|дѣ|ши|. не| не|доуѣ|говѣ|ти| въ| сѣ|рѣ|ци|
 о|рі|генѣ|овѣ| не|іа|доуѣ|га|. безвѣ|ожѣ|на|го|, въ| поуѣ|ченнѣ|и| моуѣ|мъ|. вѣ|же|же|тъ| сѣ| ѡ|гнѣ|
 мѣ|тѣ|и|, па|люѣ|щѣ| и| хѣ|ра|стѣ|и|е|. ѹ|ста|въ|. и| ѡ|бѣ|разъ|. и| проуѣ|ртѣ|ннѣ|ю|, на| по|ка|аннѣ|ю|
 да| ти| боуѣ|доуѣ|. прѣ|жѣ|рѣ|нѣ|и| о|соуѣ|жѣ|ннѣ|и|, и| не| іа|ма|ши| трѣ|бо|вати| кни|гѣ| въ|
 жи|вѣ|тѣ| твоѣ|мъ|. до|ндѣ|же| іа|вѣ|тъ| ти| сѣ| хѣ| снѣ| бѣ|жі|и|. и| бѣ| на| въ|скрѣ|ше|ннѣ|ю|
 по|ка|аннѣ|а|. а|мѣ|нѣ|.

Литература

- Буланин, Д.М., Творогов, О. (2012). „Лествица” Иоанна Синайского. В: *Словарь книжников и книжности Древней Руси*. Вып. 2 (вторая половина XIV–XVI в.). Ч. 3: Библиографические дополнения. Приложение. Ред. Д.М. Буланин. Библиографические дополнения к статьям, помещенным в „Словаре книжников и книжности Древней Руси” (Вып. 2. Части 1–2), Сост. Д.М. Буланин, О.В. Творогов. Санкт-Петербург: „Дмитрий Буланин”.
- Василева, Н. (2002). *Лексиката на Лествицата. Преславски и търновски превод*. Варна: СТЕНО.
- Велинова, В., Вутова, Н. (2012). *Славянските ръкописи в сбирката на Националния исторически музей (Предварителни бележки)*. „Старобългарска литература”, бр. 45–46, с. 283–304.
- Велинова, В., Вутова, Н. (2013). *Опис на ръкописите, старопечатните, редките и ценните издания в Националния исторически музей*. Т. I: Славянски ръкописи, кирилски печатни книги и периодични издания. София: Уникарт.
- Давидов, А. (1991). *Бъдеще време*. В: *Граматика на старобългарския език*. София: Издателство на Българската академия на науките, с. 301–309.
- Дункова, Т., Лашкова, Л., Михалик, Р., Ангелова, И. (1994). *Сърбохърватски език*. В: *Славянски езици. Граматични очерци*. София: Издателство на Българската академия на науките, с. 79–119.
- Иванова, Кл. (2016). *Към кой ръкопис принадлежат шестте пергаментни листа от сбирката на Виктор Григорович № 22 (М. 1704)*. „Palaeobulgarica”, 40, бр. 1, с. 3–24.
- Каталог (2000). *Каталог славяно-русских рукописных книг XV века, хранящихся в Российском государственном архиве древних актов*. Сост. И.Л. Жучкова, Л.В. Мошкова, А.А. Турилов. Москва: Древлехранилище.
- Кенанов, Д., Гавазова, Н. (2013). *Небето на безмълвието*. Велико Търново: УИ „Св. Св. Кирил и Методий”.
- Крысько, В.Б., Мольков, Г.А. (2017). *Языковые особенности Учительного евангелия Константина Преславского и его древнейшего списка*. „Zeitschrift für Slavische Philologie”. Band 73. Heft 2, с. 331–395.
- Лавров, П.А. (1901a). *Охридский список протоевангелия Иакова*. *Известия ОРЯС*. Т. VI. Кн. 1, с. 9–36.
- Лавров, П.А. (1901b). *Похвала Илье пророку. Новое слово Климента Словенского*. *Известия ОРЯС*. Т. VI. Кн. 3, с. 236–280.
- Лѣствица (2011). *Лѣствица ѿца ѿвѣнна достѣночюднаго и҃гмѣна еѣѣа горы сѣнаискыа, рѣкопись митрополита Кѣпріана. Свято-Троицкая Сергиева Лавра*.
- Марти, Р. (1984). *Формы аориста в древнеболгарском языке*. „Palaeobulgarica”, 8, бр. 4, с. 6–21.
- Минчева, А. (1988). *Архаизми и нови черти в езика на преславските книжовници*. В: *Славянска филология*. Т. 19: Езикознание. София, с. 138–146.

- Младенов, М. (1993). *Българските говори в Румъния*. София: Издателство на Българската академия на науките.
- Младенов, М. (2008). *Говорите в Родопите*. В: *Диалектология. Балканистика. Етнолингвистика*. София: УИ „Св. Климент Охридски”, с. 74–82.
- Мострова, Т. (1991). *Към въпроса за Лествицата в славянската ръкописна традиция*. „Palaeobulgarica”, 15, бр. 3, с. 70–90.
- Мострова, Т. (2016). *За преводните варианти на квафеѣон ‘тепавица’ в Лествицата на Йоан Синайски*. „Palaeobulgarica”, 40, бр. 3, с. 87–102.
- Погорелов, В. (1910). *Чудовская псалтырь XI века, Отрывок Толкования Феодорита Киррского в древнеболгарском переводе*. В: *Памятники старославянского языка*. Т. III. Вып. 1. Санкт-Петербург: Отделения русского языка и словесности Императорской академии наук
- Подковырова, В.Г., Попова, Т.Г. (2012). „Слово о покаянии” *Иоанна Лествичника: зримое слово и воплотившийся образ*. „Palaeoslavica”, 20, бр. 1, с. 16–82.
- Попова, Т.Т. (2011). *Лествица Иоанна Синайского в славянской книжности*. Саарбрюкен: Lambert Academic Publishing.
- Попова, Т. „Лествица” *Иоанна Синайского: Каталог славянских рукописей*. Köln: Boehlau Verlag. = Popova, T.G. (2012). *Die „Leiter zum Paradies” des Johannes Klimakos: Katalog der slavischen Handschriften*.
- Попова, Т. (2013). *Язык и графико-орфографическая система древнейшей славянской рукописи Лествицы Иоанна Синайского*. „Palaeoslavica”, 21, бр. 1, с. 15–57.
- Прохоров, Г.М. (1989). „Лествица” *Иоанна Синайского (или Лествичника)*. В: *Словарь книжников и книжности Древней Руси*. Вып. 2 (вторая половина XIV–XVI в.). Ч. 2, ред. Д.С. Лихачев. Ленинград: Наука, с. 9–17.
- Славова, Т. (2003). *Преславско книжно-средновековно*. В: *Кирило-Методиевска енциклопедия*. Т. III. София: Академично издателство „Марин Дринов”, с. 312–320.
- Славова, Т. (2015). *Някои наблюдения върху глаголната система в Учителното евангелие на Константин Преславски*. В: *Кирило-Методиевски четения 2015. Юбилеен сборник*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, с. 130–139.
- Славова, Т. (2016). *Суперлативи с форманти наи- в Шестодневна на Йоан Екзарх*. Филологически проучвания на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий”, т. 35. Велико Търново: УИ „Св. Св. Кирил и Методий”, с. 59–65.
- Славова, Т. (2017). *За езика на Учителното евангелие на презвитер Константин (лични и нелични глаголни форми)*. „Palaeobulgarica”, 26, бр. 2, с. 3–21.
- СРЯ (1986). *Словарь русского языка XI–XVII вв.* Т. 11. Москва: Наука.
- Спасова, М. (2017). *Нови шрихи към текстовата история на старобългарския превод на Слово за отсичане на главата на Йоан Кръстител*. „Palaeobulgarica”, 41, бр. 3, с. 19–62.
- Спасова, М., Димитров, К. (2017). *Второ слово на Рождество Христово в ръкопис НИМ24 – компилативен превод на Йоан Екзарх*. В: *Преславска книжовна школа*. Т. 17. Шумен: Фабер, с. 49–90.

- Спасова, М., (2018а). *Граматическите архаизми и редките думи като показател за първообраза на текст (Непроучен сръбски препис на Слово за Рождество на Йоан Предтеча, считано за вероятна творба на Климент Охридски)*. В: *Сборник с материалите от международната научна конференция „Св. Климент Охридски в културата на Европа“*. София: Кирило-Методиевски научен център при БАН, с. 525–555.
- Спасова, М. (2018б). *Лексикална характеристика на неизвестен архаичен превод на слово 5 от Лествицата на Йоан Синайски в сръбски ръкопис от XIV век (Към въпроса за авторството на превода)*. В: *Преславска книжовна школа*. Т. 18 [под печат].
- Спространов, Е. (1902). *Опис на ръкописите в библиотеката при Рилския манастир*. София: Държавна печатница.
- СтбР (2009). *Старобългарски речник*. Т. 2: (О–У). София: Издателство „Валентин Траянов“.
- Стойков, Ст. (1993). *Българска диалектология*. София: Издателство на БАН.
- Стойкова, А. (2016). *Свети Георги Победоносец. Агиографски произведения в южнославянската средновековна традиция*. София:
- Федер, В.Р. (2012). *Плоская традиция текстов*. „Palaeobulgarica“, 36, бр. 4, с. 98–109.
- Федер, У. (2013). *Шест цитата от Лествицата*. В: *Τριατάφυλλο*. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. д.ф.н. Христо Трендафилов. Шумен, с. 283–294.
- Федер, У. (2017). *Южнославянски изборни преписи на Скитския патерик*. В: *Преславска книжовна школа*. Т. 17. Шумен: Фабер, с. 11–23.
- Харалампиев, Ив. (1990). *Езикът и езиковата реформа на Евтимий Търновски*. София: Наука и изкуство.
- Харалампиев, Ив. (2001). *Историческа граматика на българския език*. Велико Търново: Фабер.
- Jagić, V. (1873). *Opisi i izvodi iz nekoliko južnoslovenskih rukopisa*. „Starine“, 5, s. 10–108.
- Miklosich, Fr. (1862–1865). *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae: G. Braumüller.
- PG (1860). Migne, J.-P. *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*. Т. 88. Paris: Migne.
- Trevisan, P. (1941). *S. Giovanni Climaco, Scala paradisi*. Testo con introduzione, versione e note del Sac. Pietro Trevisan. Corona partum Salesiana. Series graeca, vol. VIII (Gradini 1–15), vol. IX (Gradini 16–35). Torino: Societa editrice internazionale.
- Veder, W.R. (2012a). *Tat'jana G. Popova. Slavjanskaja rukopisnaja tradicija Lestvicy Ioanna Sinajskogo, Saarbrücken*. 2011. „Die Welt der Slaven“, 57, бр. 2, с. 401–404.
- Veder, W.R. (2012b). *East Slavic Confusion of Nasals*. B: *Between West and East*. Eds R. Genis, Pegasus Oost–Europepe Studies, 20, Amsterdam: Pegasus, с. 639–648.

- Veder, W.R. (2012c). *The Vita of St John Climacus in the Codex Suprasliensis*. В: *Преоткриване: Супрасълски сборник старобългарски паметник от X век. Rediscovery: Bulgarian Codex Suprasliensis of 10th century*. Ред. А. Милтенова, София: Изток-Запад, с. 141–158.
- Veder, W.R. (2012d). *The Scete Paterikon, Patericon Sceticum и Скитский Памерик*. Pegasus Oost–Europese Studies 12–14. Amsterdam: Pegasus.
- Veder, W.R. (2015). *Glagolitic Manuscripts in the Trinity–St Sergius Laura*. В: *Πολύιστορ. Scripta slavica Mario Capaldo dicata*. Ред. К. Diddi. Moskva: Indrik, с. 351–364.